

Számadás

ARANY ZSUSZANNA: *KOSZTOLÁNYI DEZSŐ ÉLETE*

Kézbe véve Arany Zsuzsanna hétszáz oldalas kötetét vagy pusztán megpillantva a – Németh Gábornak egy másik könyvet illető szép kifejezésével – „méltán tiszteletet parancsoló papírtéglát”, az olvasóban felmerülhet a kérdés: de hát élt ennyit Kosztolányi Dezső? A nagy alakú könyvben csak a kétszázhusz oldalra rúgó apparátus terjedelme – a *Jegyzetektől a Névmutatóig* – nagyobb, mint egy teljes tanulmányköteté (Szilágyi Zsófia: *Az éretlen Kosztolányi*), és könnyen lehet, hogy több betűt tartalmaz, mint Kosztolányi összes verseskötete, a *Négy fal közöttől* a *Számadásig* együttvéve. Ha anélkül akarjuk megállapítani, hány tételből áll a húsz kéthasábos oldalt elfoglaló *Névmutató*, hogy egyesével kellene elszámolnunk ezeröttszázkilencvennégyig (szerintem ez a helyes megoldás), külön módszert kell kifejlesztenünk.

A könyv ennek megfelelően is indul: eltelik tíz oldal, eltelik húsz, eltelik harminc, és a kis Dezső István Izabella csak nem akar megszületni. A *Bevezető* utáni, tulajdonképpeni első fejezet így kezdődik: „Kosztolányi Dezsőt élénken foglalkoztatta családja története.” Általánosságban a nagyközönségről, attól tartok, már nem feltétlenül mondható el ugyanez. Legalábbis az általam ismert olvasók, egyetlen kivétellel, kézikönyvként forgatták a kötetet, mint egy lexikont: megnézték benne, ami érdekelte őket, és legfeljebb kihagyásokkal olvasták végig. És csakugyan, ez a bámulatosan aprólékos könyv olyan végtelenül sok adatot vonultat fel, hogy aki a mélységeibe pillant, valósággal elszédül, miközben a távlati is – egyik végén a honszerző ősökkel, Zsigmond királlyal és a medvés címerrel, másik végén a napjainkig tartó utóéletről szóló megjegyzésekkel – olyan szélesek, hogy kontúrjai nem is látszanak: az olvasó szinte meglepődve veszi tudomásul, hogy Kosztolányi halálának elbeszélése után a könyv is, szinte váratlanul, véget ér.

Ami a szerkezetét illeti, a kötet a bevezető után hat fejezetre oszlik. Az első a Kosztolányi család történetét dolgozza fel, a második a szabadkai éveket (1895–1902), a harmadik nagyjából az első világháborúig eltelt időszakot (1903–1913), a negyedik a világháború és az utána következő felfordulás éveit tárgyalja 1921-ig, az ötödik a húszas évek többi részét, míg a hatodik fejezet határait 1930, illetve az író halála jelöli ki.

Bár nem rögtön világos, hogy a könyv kinek szól, hamar kiderül, hogy Kosztolányi, sőt a korszak irodalma és művelődése kutatóinak nélkülözhetetlen lesz, egyes részeit pedig azok az érdeklődők is haszonnal forgathatják, akiket Arany Zsuzsanna teljességigénye esetleg elrémít. Az elbeszélés szerkezete változatos: hol a háttér aprólékos bemutatását kapjuk, korrajzot, lebilincselő nagytotált például a századelő Budapestjéről, hol részletgazdag közelképeket, például Csáth Gézáról. Műelemzésbe – mondjuk Ferencz Győző kitűnő Radnóti-monográfiájával szöges ellentétben – a könyv csak a legkritikább esetben bocsátkozik.

A kötet csekélynek nem nevezhető terjedelme láttán mindenesetre bizvást meglepőnek mondható, hogy a megjelenés előtt még komoly húzásokon is átesett. A könyv részletei ugyanis korábban megjelentek, éppen az *Alföld* hasábjain, mégpedig bővebb szöveggel. [Azt hiszem, feljegyzésre méltó, hogy a világhírű ókortudós,

Szilágyi János György, aki öt évvel ezelőtti haláláig alighanem Kosztolányi utolsó élő személyes ismerőse volt, és a kötetet már nem olvashatta, olthatatlan érdeklődéssel követte az egymás után megjelent részleteket.) Egy szűrőpróbaszerű példa a húzásokra: a kötet alaposan feltárja Kosztolányi szabadkőműves tevékenységét, de az már csak az *Alföldben* [2016/2, 68.] megjelent változatból derül ki, hogy az író édesapja a szabadkőművesek által kezdeményezett Szabad Lyceumban napra pontosan mikor és milyen témában tartott előadást. [1900. március 18-án, *A hangok világából* címmel – és valóban, ez még a megjelent kötet rendkívüli festsztájának ismeretében sem tűnik nélkülözhetetlen információnak.]

A bőbeszédűség egyik lakmuszpapírja, úgy érzem, a névmutató, amelyben csak Balassából szerepel négy. Az egyszer előforduló, egyébként ismeretlen nevek olvastán önként adódik a kérdés: legalább a kollokváló egyetemisták érdekében nem lett volna-e érdemes ezeket a szereplőket teljesen említetlenül vagy legalább megnevezetlenül hagyni. Trianon után Kosztolányi 1923-ban megy először Szabadkára: Beck Salamon pesti ügyvéd létezésének egyetlen jogcíme ebben az univerzumban, hogy az író osztálytársa volt, és vele együtt utazott. Semmi többet nem tudunk meg róla. Hans Benzmann nevének említését az igazolja, hogy Kosztolányi – talán – az ő 1903-ban, Lipcsében megjelent, *Modern[e] deutsche Lyrik* című antológiájában olvashatta először Rilke verseit. Ezt a jegyzetbeli utalás szerint egyébként Réz Pál deríthette ki, de ezt most nem volt könnyű visszakeresni, mert a jegyzetek számozása mind a hat nagy fejezettel újrakezdődik, ami nagyon kényelmetlenné teszi a könyv használatát. Vagy könyvjelzőt kellett volna belefűzni, vagy élőfejjel ellátni a jegyzetoldalakat, vagy folyamatos számozást alkalmazni – még akkor is, ha így az utolsó hivatkozás mögött a 3877-es szám állna. Ez egyébként nem lenne elképzelhetetlen, hiszen az 1914–1921 közötti éveket tárgyaló fejezethez önmagában ezerkétszázharmincöt jegyzet tartozik.

Dr. Haubert Kamilló...

Az ő neve Kosztolányi egyik tanújaként szerepel egy okiraton. De itt el is bizonytalanodik a névsorolás: ha az irodalomtörténetben ezeknek az embereknek valahol, akkor talán éppen itt van illetőségük, Haubert például viszonylag ismert közhivatalnok volt, 1942-ben külügyminisztériumi osztálytanácsos, és korábban – Monostori Hugó néven publikáló öccséhez hasonlóan – néhány verse a *Nyugatban* is megjelent. A kérdés inkább az, miért kell ezt külön kinyomozni, miért nem derül ki a könyvből? [Az már csak további érdekesség, hogy Kosztolányi tanújának Hugó nevű édesapja – talán nem is melleleg – 1909-ig a szabadkai hatodik honvéd gyalogezredben szolgált, majd 1915-ben az ő közbenjárására engedélyezték a Bánffyhunyadon besorozott Adynak, hogy a felmentése megérkezéséig a kaszárnya helyett a városban lakhasson.] Végül egy utolsó példa: Schiffer Ernő. Egyáltalán semmit sem tudunk meg róla, azon kívül, hogy beajánlotta Kosztolányit a svéd Radiumhemmetbe. Mindent egybevetve, nem szerencsés azzal frusztrálni az olvasót, hogy a szerző ismertnek veszi minden egykori radiológus és hivatalnok személyét.

Akárhogyan is, Arany Zsuzsanna könyve jól példázza, hogy a névmutató elengedhetetlen része az ilyen köteteknek. Amikor például a könyv közepén felbukkan Haverda Mátyás mint az *Aranysárkány* iskolaigazgatójának egyik modellje nem biztos, hogy minden olvasónak beugrik, hogy háromszázötven oldallal korábban egyszer már szerepelt, amikor is kiderült, hogy Haverda Kosztolányi édesapjának hivatali elődje volt a szabadkai gimnázium igazgatói posztján. Ezzel szemben az a gyanúm, hogy

az a Láng József, aki 1922-ben Révész Ferencsel együtt megnyitotta a Művész Színpadot, a névmutató adatával ellentétben nem ugyanaz a személy, aki a Kosztolányit utoljára kezelő orvos özvegyét, Hauber Lászlóné Réczei Magdát – Merva Máriával közösen – 1975. december 3-án meginterjúvolta, és aki bizonyára az Argumentum Kiadó néhai igazgatójával azonos.

A könyv apparátusáról érdemes volna külön kritikát írni. Van abban valami megkapó, ahogy az oldalain békésen megférnek egymással az ismert és kevésbé ismert Kosztolányi-kutatók a *Magyar Demokrata* lapigazgatójával vagy a *Szerелеm első vérig* című film rendezőjével. [Az előbbinek a Lord Rothermere-ről szóló könyve, az utóbbinak egy életrajzi interjú elkészítése biztosított helyet a könyvben.]

A hivatkozások olykor ötletszerűek: Arany Zsuzsanna Máraitól a *Kosztolányi Dezső meghalt* című cikket az írás első megjelenése, *Az Újság* 1936. november 4-ei száma alapján, a Babits halálára írt, de a haldokló Kosztolányiról is adatot őrző *Lélek* című cikket pedig az Illyés által 1941-ben szerkesztett *Babits-émlékkönyvből* idézi, holott először ez utóbbi is újságban, a *Pesti Hírlapban* jelent meg, Babits halála után három nappal. Ráadásul mindkét cikk összehasonlíthatatlanul hozzáférhetőbb a Helikon Kiadó Márai-sorozatában, az előbbi az *Írók, költők, irodalom* című kötetben, az utóbbi pedig a Márai 1940–1942 közötti publicisztikáját összegyűjtő *Sok a nő?*-ben.

Az 1922–1929-es éveket leíró ötödik fejezet 574. hivatkozását – „Karinthy: Kosztolányiék és Karinthyék... i. m. 213. p.” – két teljes perccig tartott feloldani. Az ilyen jegyzetőceánban való eligazodást rendkívül nehézkessé teszi ez a típusú hivatkozás, hiszen ha az olvasó kíváncsi arra, hogy mi is az az „idézett mű”, akkor neki kell kideríteni, hogy hol hivatkozott rá a szerző először, akkor még a teljes bibliográfiai adatokkal. Egyáltalán: a kötetben van ugyan egy tizenkét oldalas „Bibliográfia” című rész, de az nem a felhasznált irodalom tételes jegyzékét tartalmazza, ezért minden bizonnyal helyesebb volna „Bibliográfiai tájékoztató”-nak nevezni. Kirívó példa, hogy a negyedik fejezet 124. jegyzetéhez tartozó hivatkozást – „Kőbányai: *Az elbeszélhetetlen...* i. m. 24. p.” – csak a névmutató és e „Bibliográfia” együttes használatával lehet tisztázni, az írást ugyanis Arany Zsuzsanna a jegyzet megfogalmazásával ellentétben, ha nem tévedek, a kötetben nem idézi korábban; illetve a fejezet egy részének korábbi változatában, az *Alföld* 2015/10. számában megjelent írásban hivatkozik rá, csakhogy az ottani Kőbányai-idézet áldozatul esett a későbbi húzásoknak.

Korábban egy német szó végére már ki kellett tennem egy hiányzó e betűt, de az ilyesmit el lehet intézni egy szögletes zárójellel. Az apparátusban azonban van egy francia tévesztés is, amit egyébként szintén nem volna érdemes szóvá tenni, csakhogy a hibás alakot a szerző éppen Kosztolányiné tévesztése kijavításának szánja [642.]: „A francia szöveg helyesen: »Le roi boit«, illetve »le reine boit.«” Kosztolányiné valóban kétszer is elrontja az igelakot („bois”), de a királynő nőnemű névelőjét attól még helyesen használja: „la reine”.

De ezek csak apróságok, és a kötet bizonyára hamarosan elfoglalja méltó – igen előkelő – helyét a Kosztolányi-szakirodalomban, aminek egyik első jele, hogy Bíró-Balogh Tamás Kosztolányi Ádám írásaiból *Keserű nevetés* címmel összeállított, felfedezés értékű könyvének, illetve a kötet bevezetőjének is fontos forrását jelenti. Részemről még három pontosítást szeretnék megfogalmazni, illetve kitérni egy fontos problémára, amelyet a könyv is részletesen tárgyal.

A könyv 65. oldalán arról van szó, hogy ha Karinthy vagy Kosztolányi okoskodáson kapta a másikat, akkor azzal ugratta, hogy „a befejezetlen tanulmányait juttatta az eszébe”. Arany Zsuzsanna ehhez Karinthynek az ötvenéves Kosztolányit köszöntő írását idézi, pedig e tárgyban Kosztolányiné [a *Karinthy Frigyesről* című könyv *Karinthy és Kosztolányi* című fejezetében] szemléletesebben, a humort jobban érzékeltetve írja le a vissza-visszatérő jelenetet: „Olykor, amikor Frici túlságosan belemélyedt egy-egy nagyon is messzire menő filozófiai tételének a magyarázatásába, Kosztolányi dévaj mosollyal csak ennyit kérdezett tőle: – Mondja, fiatalember, középiskolai tanulmányait mikor óhajtja befejezni? – mintegy »fiatalra állítva« ezeket a bölcselkedéseket. Később már csak röviden ennyit kérdezett: »Tanulmányaidat?« Frici máris kihúzta magát, sértődötten mondta: – Uram, – vagy egyszerűen azt: – Ehhez te nem értesz... – a vége mindig együttes nevetés volt.”

A könyvben a 255. oldalon van szó az EMITT-ről, és ebben az esetben Arany Zsuzsanna mintha túlértékelne egy tréfát. Nem hinném ugyanis, hogy az „egyesület” szónak van olyan tág jelentése, amelyben az Első Magyar Intarziás Társaság Tagjai elnevezésű, alighanem alkalmi szerkesztőségi kezdeményezés beleférne. Az EMITT jelszavával a „tagok” neveket illesztettek mondatba [például „Rossz itt a koszt, o, lány, ide zsörtölődni jár az ember”], illetve elbírálták a *Színházi Élet* pályázatára beérkezett olvasói megoldásokat. A magam részéről elképzelhetetlennek tartom, hogy a „társaság” alapszabállyal, székhellyel rendelkező szabályos egyesületként működött volna.

„*A magyar író halhatatlansága*” (1930–1936) című nagy fejezetben olvasható *A Magyar PEN Club élen* című rész, amely azt írja le, hogy elnökként Kosztolányi milyen áldozatos munkát vállalt a szervezet 1932-es világtalálkozásának budapesti megrendezésében, illetve hogy Lord Rothermere kétezer fontos felajánlásának kiosztása során sem riadt vissza a konfliktusoktól. Kosztolányi PEN-elnöki tevékenységéhez sajátos adalékokat nyújt Mészáros Andor *Csehszlovák írók a Nemzetközi PEN Club budapesti kongresszusán* című tanulmánya a *Hungarobohemica Pragensia* címet viselő Gál Jenő-émlékkönyvben [Prága, 2017, szerkesztette Balázs Andrea, Vojtěch Bažant, Magdalena Garbacik-Balakowicz és Jan Geier]. A tanulmány szerint abban az időben a magyar társszervezet sérelmezte, hogy „a Csehszlovákiai PEN Club a csehszlovákiai magyar irodalmat is képviselve magyar tagok nélkül működik”, illetve, hogy abban az időben „tilos volt magyar könyveket Csehszlovákiába vinni” (197.). Ez utóbbi ügyben Kosztolányi többször is megpróbált közbenjárni, de ezt 1931-ben meghiúsította a „csehszlovák klub barátságtalan hozzáállása”, sőt a magyar PEN-elnök még beutazási vízumot sem kapott. Karel Čapek – aki Arany Zsuzsanna könyvében is szerepel [401.], bár a névmutatóból kimaradt – Mészáros írása szerint „mindig különös figyelemmel fogadta a magyarországi klub vezetőit”, de úgy tűnik, a szívéllyessége nagyobb volt, mint az együttműködési készsége.

Arany Zsuzsanna nem tér ki azoknak a kérdéseknek a vizsgálatára elől, amelyeket Kosztolányi életrajzában szélesebb körben mindaddig kevésbé ismert részei jelentenek, mint például a drogokhoz való viszonya, szerepe az *Uj Nemzedék* szélsőjobboldali retorikájú, antiszemita *Pardon* „rovat”-ában vagy éppen utolsó szerelmi fellobbanása. A könyvből – a Csáth Géza haláláról szóló részből – egyértelműen kiderül, a kokain és egyéb drogok használata révén Kosztolányi jeles szerzője lehetne egy tudatmódosító szereket használó írók műveiből összeállítható, mondjuk „A magyar Pimodan” címet

viselő antológiának. Megismerjük droghasználati szokásait – Hatvanyéktól egyszer „oltótút” kapott karácsonyra –, és bepillantathatunk a motivációiba is: ezek között lehetett fia pszichiátriai típusú betegsége is, ami talán nemcsak katalizátora, hanem már következménye is volt a drogfogyasztásnak.

A *Pardon* rovat cikkeiről szólva Arany Zsuzsanna az egész kötetre jellemző aprólékosággal próbálja feltárni Kosztolányi szerepét, de munkája érzésem szerint nem teszi feleslegessé Lengyel András cikkét, amely *Egy s más az Új Nemzedék Pardon rovatáról* címmel jelent meg a *Kalligram* 2010/6. számában, és amely meggyőző arról, hogy Kosztolányi szerepe, lett légyen bár ez a rovat vitelében a legcsekélyebb, nem problémamentes. A kor sajtóviszonyai különböztek a maitól, és egy szignálatlan újságcikk nem feltétlenül tükrözte a tollát egy-egy alkalomra vagy akár tartósan bérbe adó szerzőjének véleményét, ahogyan egy manapság esetleg reklámszövegírással foglalkozó író sztomatológiai meggyőződéseire sem következtethetünk egy általa írt fogkrémreklámból. De hát egy egész cikksorozat gondozása? Mert ahogy a politikai kommunikáció ma is más lapra tartozik, úgy a korabeli reakciókból is egyértelmű, hogy számos olvasó szemében egy ilyen harcos rovat mégoly anonim vezetése is elfogadhatatlan dolognak számított. Talán egyetlen cikk felütése is jól illusztrálja a cikksorozat sajátos hangvételét: „Szórol szóra ezeket írja a Zsidó Szemle február 13-i [magyarul: 5680 tebeth 24-i] száma”.

Kosztolányi az egyik első nevesített szerzője volt az *Uj Nemzedék*nek, első közleménye a lapban az *Ima harc előtt* volt, amely a leginkább adys vers költőjének pályáján. Ezt az érzést erősítik a nagybetűvel írt olyan szavak, mint az *Apa*, a *Nemző*, illetve a feldemhesztett én önfeláldozásának, csatában való elhullásának képzete, amely a vers egészét meghatározza: „Belőlem majd bús lobogó lesz / mit összetép idők viharja / emlékemet is elsodorja / s nem kísér lárma, suttogó nesz”. A lírai én *A visszahozott zászló* című, stróféként egy sor kivételével szintén ötödféles jambusban írt Ady-versben is lobogónak látja önmagát, és a legyőzött magyarsággal való azonosulás sorait is – „én titkos arcod látva látom, / fajom, mert föld vagy, vér, igazság” – írhatta volna Ady, egyáltalán, ez a vers az *Uj Nemzedék* címlapján minden, csak nem egy „irodalmi író”-nak csupán a négy fal között létjogosultsággal rendelkező sóhaja, hanem elég világos – bár később elisiettnek bizonyult – állásfoglalás a Tanácsköztársaság után, a Horthy-rendszer bölcsőjénél. Érdekes, könyvben olvasva, a Kosztolányi pályáján bizvást legsötétebb hangulatúnak nevezhető *Kenyér és bor* című kötet egyik utolsó verseként a publicisztikus hevületből alig érezhető valami. A művet egyébként érdemes összevetni Babits *Az Eszme drága lobogóját* kezdetű versével is: mindkettőben azonos az összetépés és a besározás gesztusa – ez utóbbi Ady versében is felmerül –, de Kosztolányi verse dacosabb és aktívabb: míg Babits versében a lírai énnél nincs „üldözöttebb”, a Kosztolányi-vers ezt mondja: „Csak gyűjtsa más reá a tűzvészt, / én sírva borulok nyomába”.

Kosztolányi tehát nem maradt az *Uj Nemzedék* névtelen bedolgozója: névvel jegyzett verssel és színikritikával is szinte a kezdetektől fogva jelen volt a lapban, amelynek *Pardon* című glosszasorozata olykor az újság irányvonalánál is szélsőségesebb húrokat pengetett. Hatvany Lajos harmadik feleségének, Somogyi Jolánnak az édesapját, Somogyi Bélát, a *Népszava* szerkesztőjét köztudomásúlag a lovag Ostenburg-Moravek Gyula vezette különítményesek gyilkolták meg a fehérterror idején.

A lánya egy ötven évvel későbbi interjújában így emlékezik: „Kosztolányinak volt egy rovata, amit Pardon rovatnak hívtak. [...] akik emigráltak [...] azokat borzalmas dolgokkal támadta meg. Többek közt az édesapámat is, [...] halála után is támadta, ami nagyon, különösen nagyon fölháborító volt, mert védtelen embereket támadni igazán nem nagy bátorság kell” [232.]. Hatvanyné szemében Kosztolányi idegen emberré vált, és szavai szerint tíz éven át a férje sem állt vele szóba. Semmilyen érv vagy adat nem cáfolja, hogy a szóban forgó glosszát Kosztolányi írta, márpedig ennek hangja még az *Uj Nemzedék* irányvonalához képest is igen agresszív.

A *nemzeti gyászhoz* címmel írt glossza így kezdődik: „Ismeretlen tettesek meggyilkoltak egy politikailag súlyosan exponált ujságíró és agitátort, aki a jogos és törvényes számonkérés elől több ízben elvonta magát nemzetközi összeköttetései révén, s így önként kitette magát annak, hogy cselekedetei és szereplése nyomán fölgülemlett indulatok törvénytelen mellékszelepen tódulnak ki.” Ilyen idézetek után szokás odavetni: *sapienti sat*. És a cikk szerzője valóban nem kertel, azt mondja, hogy Somogyi halála „emberileg megrendít”-i, majd semmire sem kötelező általánosítással hozzáteszi: „mint minden emberhalál” – vagyis nem mint gyilkosság. A gyilkosságot a közbiztonság konkrét szempontjából ítéli el: szerinte mint ilyen „tűrhetetlen”, és követel „a jövőre nézve komoly biztosítékokat”, emellett bűnügyileg igényel „megtorlást”. A továbbiakban a *Népszava* gyászkeretét nehezményezi, pontosabban azt, hogy amikor a Tanácsköztársaság idején a lapnak bőven lett volna alkalma és oka élni ezzel az eszközzel, ez mindig elmaradt. Ez is elég lett volna egy glosszához, a személyeskedő bevezető teljességgel fölösleges és legalábbis kínos. Ezt mi sem mutatja jobban, mint az *Uj Nemzedék* szerkesztőségi állásfoglalása, amely egyértelműen fogalmaz. A gyilkosságot rögtön az első bekezdésben „páratlan keménységgel” büntetni való „gonosztett”-nek nevezi, majd a második bekezdésben leszögezi: „Senki se áll és senkise állott nyiltabban és elszántabban azzal a politikai, társadalmi és erkölcsi irányzattal szemben, melyet a dunakeszi gyilkosság áldozata szolgált és képviselt, mint jómagunk”. A gondolatmenet a harmadik bekezdésben így folytatódik: „De ha szívünkéből elítéltük és megvetettük mások részéről azt az erkölcsöt és azt a módszert, mely a forradalom és tömegboldogító köpenyegében az életet szabad prédává tette, még könyörtelenebbül kell szembefordulnunk minden kísérlettel, mely ennek az erkölcsnek és ennek a módszernek polgárjogot igyekszik szerezni az új Magyarországon.”

Attól tartok, a kutatók túl sokat várnak a stilisztikai elemzéstől, annak aprólékos meghatározásától, hogy melyik cikket írta maga Kosztolányi, és melyik esetében beszélhetünk arról, hogy „csupán” gondozta. Az egész az, ami rendkívül problematikus. Szegedy-Maszák Mihály az *Ocsudás* című, 1919. október 4-én címlapon megjelent szerkesztőségi cikk egyik részletét helyesen hozza összefüggésbe Kosztolányival, hiszen az ott leírt esemény sor az *Édes Annában* is szerepel. Ugyanígy alighanem Kosztolányitól származik az 1919. október 3-i szám *Terror vagy nem terror?* című glosszája is, amely egy Krisztina téri incidenst ír le. Ez utóbbiak, ellentétben a Somogyi Béla meggyilkolásáról szólóval, szinte ártatlan írások, de ami a rovat egészét illeti, nem véletlen, hogy az író olyan aggályosan igyekezett a háttérben maradni, és hogy – egy nem éppen jóhiszemű bécsi beszélgetés során, amelyet a feleségével folytatott egy provokátor – valósággal ki kellett ugratni a bokorból.

Mindenesetre sokatmondó a Somogyi-történet befejezése: tíz év mosolyszünet után végül Hatvany mégis meghívta Kosztolányit vacsorára, megjósolva a feleségének, hogy a sármjával hamar le fogja venni a lábáról. És csakugyan, ahogy Hatvanyné Dobray Györgynek elmondta: „Kosztolányi éjfélre puhára főzött. Olyan civilizált volt, olyan európai volt, olyan remek volt, olyan jó humora volt és olyan művelt volt, hogy nem tudtam a szememet levenni róla” [232.]. Azt hiszem, ez egy sajátos, ellenállhatatlan alkat, a visszaemlékezésekből úgy tűnik, mintha például Devecseri Gábor is ilyen lett volna, de talán mindannyiunknak van ilyen ismerőse: akire nem lehet haragudni, pedig olykor igazán megérdemelne. Kosztolányi büszke volt rá, hogy neki nincsenek meggyőződései, Füst Milán ír le egy esetet, amikor rövid egymásutánban két egymással összeegyeztethetetlen gyermeknevelési elveket hangoztató anyának is lelkesen helyeselt, majd amikor Füst kérdőre vonta, magától értetődő természetességgel felelte: „De hát nekem nincsenek elveim.” Ez ilyen kérdésekben, mint a mások nevelési elképzeléseihez való viszony, lehet bájos pozórság, főleg elnéző barátok szemében, de egy politikai gyilkossággal szembeni egyrészt-másrészt állásfoglalás vagy az otromba antiszemitizmus pártolása alighanem túl van azon a határon, amit érdemes lenne mentegetni.

Ha tehát figyelmesen olvassuk Arany Zsuzsanna könyvét, úgy érzem, világos, hogy Kosztolányit a *Pardonnal* kapcsolatban nemigen lehet tisztára mosni. Igaz, erre a művek szempontjából valójában nincs is szükség, legfeljebb akkor, ha valaki egyfajta személyes viszonyt próbál kialakítani a szerzővel. Ez az átlagolvasók esetében úgyszólván természetes, de a kutatóknak jobb óvatosnak lenni az ilyen ártalmatlannak tetsző nekrofilákkal. Mert a daliás, elegáns és nagyvilági Kosztolányi esetében a személyes vonzalmak hangsúlyozására valóban nagy a kísértés – ezzel szemben nem tudok róla, hogy egy értelmező mondjuk a kevésbé reprezentatív aurájú Füst Milánnal kapcsolatban hízelgett volna magának azzal, hogy alkatilag közel áll hozzá –, egy helyütt [124.] még a tárgyilagos Arany Zsuzsanna is megjegyzi, hogy a témájául szolgáló személy „igencsak szemrevaló fiatalember” volt.

Mindent egybevetve Arany Zsuzsanna munkája aprólékos, érdekes, a kutatók – és nem csak Kosztolányi kutatói – számára egyenesen nélkülözhetetlen olvasmány, amelynek méltó kiegészítése a *Pardon* rovat cikkeinek ugyancsak a szerző által gondozott kiadása [*Pardon... Az Új Nemzedék rovata Kosztolányi Dezső szerkesztésében 1919–1920*, Osiris, Budapest, 2019], amelynek lapjain a filológus nyelvi és tematikai ismérvek alapján igyekszik cikkről cikkre megállapítani Kosztolányi esetleges szerzőségét, megpróbálva rendet teremteni ebben a dicstelen anyagban. [*Osiris*]

KŐRIZS IMRE